

JANUS BIFRONS

Прилог хетероклитичним основама *n/r/t*

Смена основа спада у морфолошки најстарији индоевропски слој. Ову смену показују *ianus*, ἰανός и *jato*. Старица је несумњива и у самом латинском, где се смењују основе на *-o-*, *iānus*, *-i-*, *iānuā*, *-i-*, *iānis* (s. *iānus*, Валде-Хофманов Речник).

Ерну-Меје (Речник s. *iānus*) одбија везу лексемског минимума *yā-* „ићи” са *iānus*, и наводи да „la racine *yā-* n'est pas attestée hors de l'indoeuropéen oriental”. У складу с тим, *hornus*, *a*, *um*, „de la saison, de l'année”, настало од **ho-yor*, тумачи се као „non attesté autrement en latin”. Али и сам наводи готско *jer* и пољско *jar*, дакле речи и са западне индоевропске стране. Сличног је мишљења Фриск (s. ἰανός): „Die oft laut gewordene Ansicht, idg. **ier-* **ior-*, „jahr” sei von einem (sonst unbekanntem) Verb für „gehen” *i-ē*, *i-ō* (angebl. Erweiterung von *ei-* „gehen” in εἶ-μι) ausgegangen, entbehrt jeder sachlichen Begründung”. Са друге стране, Покорни, 296, наводи старословенски *jadq*, *jachati* — „*fahren*, *vehi*”, и *jato* — „*agmen*” И поред овог неслагања етимолога, семасиолошка веза између ἰανός, ἰανός, *ianus*, *Ianus*, — *Iana* (*Iana Luna*, Гафио 867), и наших *jar*, *Jarilo*, *jato* (мушки род *jat*, П. Скок, Етимологијски Рјечник 761), *Janja* итд., изгледа уверљива: смена годишњих доба је блиска значењу „тока, пролаза, почетка, или свршетка”. Сем тога, месец којим година почиње назван је по божанству — *Ianuaris*; најзад, велики број хидронима које Покорни (296) наводи, изведен је од основе *yā-*; ту спада и пар *Janja* — *Janj*, име речице и града у Босни (в. Вуков Речник). Сви ти хидроними би значили „поток, ток”. Решење би, дакле, могло бити да се прихвати веза корена *yā-* „ићи”, пролазити” са грчким ἰανός, ἰανός, латинским *iānus*, *Iānus* — *Iāna* и нашим *jat*, *jato*, са образложењем да је реч о хетероклитичним основама *n/r/t*. Тако би ове морфеме, које показују дубоку старост, ишле у исту групу са *dar* — *donum* — δωτόνη, и *plenus* — πλήρης — *pletum*. Ова два примера су довољна да истакну корадикалну повезаност имена, тј. именица ἰανός, ἰανός и *iānus*, *Iānus* — *Iāna* са словенском језичком групом *jar*, *jara*, *Jarilo*, *jato*. На ово последње је указао већ Бернекер.

За првобитну природу римског бога Јана можемо по свој прилици прихватити мишљење да је „einer der ältesten und rätselhaftesten römischen Götter” (*Lexicon der alten Welt*, München 1970.). Зашто он има два лица, као бог почетка и свршетка, прилично је

јасно. Штовасер (Речник s. Iānus) даје податак да је на најстаријим представама једно лице с брадом а друго без браде, једно за стару, а друго за младу, нову годину; доцније међутим, оба су лица брадата. Ако је већ овде брада тако непостојана, колико ли је тек брада имао Августинов *Ianus Quadrifrons*? У сваком случају, питање богова са више лица и брада треба посматрати у вези са истоветним боговима код осталих Индоевропљана (нпр. Световид). Обичај да врата Јановог храма буду отворена за време рата, а затворена у миру, може се такође повезати са Штовасеровим податком: „Durch ihn (i. e. Torweg) zog nach altem Herkommen das Heer ins Feld; daher blieb er in Kriegszeiten offen, wurde aber im Frieden geschlossen”. Реч је о простој магији *per analogiam*: обезбеђен пролаз, без заседа, главно је питање за војску. Ратници кроз пролаз морају проћи да би се успоставила веза између творца и корисника магије, између срећног поласка и срећног повратка. У ову групу спада много сродних култских обичаја отварања, развезивања и расплитања. Тако ни *pontifex maximus*, док врши обреде, не сме на себи имати никакав чвор нити спону: „Nodum in arice neque in sinctu neque in allia parte ullum habet”. (Ауло Гелије, *Noctes Atticae*, X, 15). Слично су и жене из Источне Босне, за време последњег рата, расплитале косе да пролаз нашој војсци буде слободан.

Београд.

Светлана Којић.